

Seizoensopening
Donderdag
14 september 2023
13.30 uur
Den Broam
Alsteedseweg 73

AI, Kunstmatige
Intelligentie
Lezing door
Erik Mulder
Dinsdag
3 oktober 2023
Aanvang 20.00 uur
Inloop vanaf 19.30 uur
Speeltuín
Wesslerbrink
Vlierstraat 65
Enschede

Ledendag landelijk HV
Zaterdag 25 november

Nieuwjaars-
Bijeenkomst
Zondag
14 januari 2024
Florilympha

Redactie Nieuwsbrief

Norbert de Beer
06 - 4992 8200
nadebeer46@gmail.com

Beste leden,

Hierbij de nieuwe Nieuwsbrief met weer veel interessant nieuws en andere informatie.

O.a. het verslag van de Seizoensafsluiting van 3 juni van de hand van Agnes Coomans met foto's van Hédwig Berkel en de broer van Margriet Meijling.

Ook informatie over de bijeenkomst met het onderwerp Artificiële Intelligentie, dat de laatste tijd erg in discussie is.

Verder een kort profiel van Annelies Futselaar, onze nieuwe voorzitter.

Margriet Meijling en Annelies Futselaar hebben deelgenomen aan de actieve ledendag, die op 10 juni is gehouden. Een kort verslagje van deze bijeenkomst is in de nieuwsbrief opgenomen.

Het Apostolisch Genootschap presenteert zich als een religieus-humanistische organisatie. Wij hebben informatie ontvangen van de door deze organisatie geplande bijeenkomsten. Leden van het HV zijn welkom. Zie verder de opgenomen informatie.

Tot slot aankondiging van de Nieuwjaarsbijeenkomst.

Zet de data vast in je agenda.

Norbert de Beer, eindredacteur

Ledendag Landelijk Humanistisch Verbond
op zaterdag 25 november

Op zaterdag 25 november 2023 houdt de landelijke organisatie van het HV weer haar gebruikelijke ledendag.

Zet die datum dus in je agenda.

Meer informatie over plaats en programma komt te zijner tijd.

Seizoensopening op 14 september in Natuurvriendenhuis Den Broam

Hierbij de uitnodiging voor de eerstvolgende bijeenkomst, de seizoensopening, die op donderdagmiddag 14 september zal worden gehouden in het Natuurvriendenhuis van het NIVON Den Broam in Buurse.

Ontvangst 13.30 tot 14.00 uur met koffie of thee.

Daarna wandeling in de omgeving (ca. 4 kilometer).

Na afloop onder genot van een kopje koffie of thee lekker bijkletsen tot uiterlijk 17.00 uur.

Het adres van Den Broam is Alsteedseweg 73, 7481 RT Haaksbergen, het telefoonnummer 053-5696234.

N.B. Heb je geen vervoer en zou je met iemand willen meerijden, neem dan contact op met Agnes Coomans (agnes.coomans@ziggo.nl of 074-8528559).

"AI, Kunstmatige Intelligentie" door Erik Mulder.

Dinsdagavond 3 oktober om 20:00 uur. Inloop vanaf 19.30 uur. Tuindorp Wesselerbrink, Vlierstraat 65, 7544GG Enschede.

AI, Artificiële Intelligentie, staat de laatste jaren volop in de belangstelling. Elke dag staat er daarover wel iets in de krant.

Maar wat is dat, AI?

Erik Mulder gaat daar in zijn lezing op in.

Tal van vragen komen aan bod:

- Hoe werkt het? De techniek achter AI in begrijpelijke termen.
- Hoe werken wij als mens samen met slimme machines? Wie is de baas?
- Hebben we wat te vrezen? Hoe beïnvloedt het cultuur en samenleving?
- Hoe dom is deze intelligentie?

Na de pauze gaan we interactief en discussiërend wat dieper en filosofischer aan de slag met de begrippen 'betekenis' en 'bewustzijn' in relatie tot kunstmatige intelligentie.

Erik Mulder is ergonoom, dat wil zeggen hij houdt zich bezig met het zodanig ontwerpen van techniek dat mensen er effectief en plezierig mee kunnen werken. Bij Erik gaat het dan niet om een goede stoel of een 'ergonomische' computermuis. Hij is *cognitief* ergonoom, gericht op de mogelijkheden en beperkingen van het menselijk verstand. Zijn werk draait om het optimaliseren van de interactie tussen mens en machine; vaak gaat het dan om automatisering en informatie op beeldschermen.

De geschiedenis van het Veen.

Seizoensafsluiting bij het Veenmuseum in Vriezenveen 3 juni 2023.

Op deze prachtige junidag hebben 26 HV-leden gehoor gegeven aan de uitnodiging om het seizoen af te sluiten met een bezoek aan het Veenmuseum in Vriezenveen. Fijn ook enkele nieuwe leden te mogen begroeten.

Het museum ligt er zo idyllisch tussen het groene geboomte maar schijn bedriegt want zo'n 150 jaar geleden was dit gebied één grote vlakte met hoogveen waar veenarbeiders onder vaak erbarmelijke omstandigheden leefden en werkten.

In de onlangs geheel vernieuwde intieme bezoekersruimte met aan de wand veel fotomateriaal van het veen en zijn bewoners worden we door gids Gerrit Veldhuis en zijn vrouw hartelijk ontvangen met koffie en krentenwegge. Een sfeer-

vol promotiefilmpje toont het laatste stuk nog niet ontgonnen hoogveen dat deel uitmaakt van het wandel- en natuurgebied van de Engbertsdijksvenen waar het museum aan grenst. Er is ook een plaatsje op een plank ingeruimd voor een exemplaar van de klassieke roman van Aar van de Werfhorst (1907-1994): *De Winterkraaien*, die de geschiedenis van zeven turfstekers verhaalt.

Na de koffie geeft de gids ons eerst uitleg over het ontstaan van veenvorming. Veen is een sponsachtige grondsoort opgebouwd uit dood materiaal van hoofdzakelijke plantaardige oorsprong. Het veenmos is een plantje dat daar uitstekend op gedijt. Het groeit aan de bovenkant op de eigen afgestorven restanten en vormt daardoor een belangrijk onderdeel van het hoogveen. De gids laat ons ook het een stuk "kienholt" of kienhout zien: een gefossiliseerd overblijfsel van bomen die er in de middeleeuwen of nog vroeger groeiden.

Het hout bleef onder de metersdikke zure veenlaag goed geconserveerd en had de bijzondere eigenschap dat wanneer het als brandstof gebruikt werd ook veel licht gaf. De eerste turfstekers waren de monniken uit het klooster in Sibculo en ook vanuit Vriezenveen en Den Ham vond op kleine schaal bebouwing en afgraving van turf plaats. We zien ook een landkaart uit 1850, en daar begint de periode waarin de grootschalige, industriële vervening zijn oorsprong vindt. De gids neemt ons mee naar de volgende ruimte waar een prachtige maquette over hoe men woonde en werkte in het veengebied onze aandacht vasthoudt. Aan de muren hangt het gereedschap: stille getuigen van de loodzware omstandigheden waaronder de arbeiders hun werk moesten verrichten.

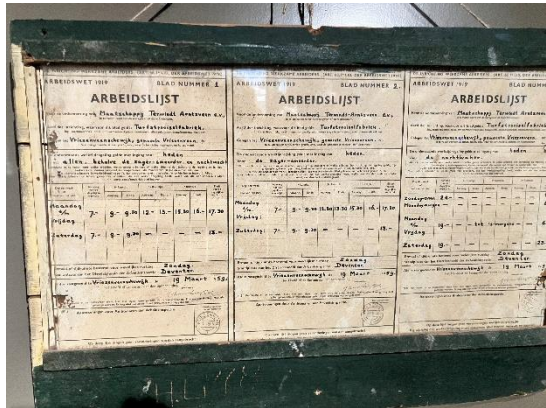
Als we het bezoekerscentrum uitlopen wacht ons aan de rand van het terras een origineel veentreintje op smalspoor waar vroeger de turven in werden vervoerd en hier stapt gids Riekus van Nuil in om ons mee te nemen in de geschiedenis van het veen. Het treintje hotsebotst over het smalspoor en zet ons even later af bij de eerste halte waar we uitleg krijgen hoe de turf werd gestoken. Na op maat gesneden te zijn in 17 of 20 turven werden ze op platte kruiwagens geladen (draaggewicht 70 kilo!) en naar een terrein gereden om te drogen.

De tweede halte brengt ons bij de nagebouwde winkel, tevens gelagkamer waar het zuurverdiende geld vaak werd omgezet in drank en er nauwelijks geld overbleef voor de

eerste levensbehoeften. Extra wrang was de gedwongen winkelnering waardoor de arbeiders verplicht werden een groot deel van het loon te besteden bij hun werkgever, de veenbaas die hen hierdoor als het ware in een wurggreep hield. Op 22 maart 1888 begonnen de veenarbeiders in Appelscha een grote staking tegen de gedwongen winkelnering die zich snel over de noordelijke provincies verspreidde. Een wet die dit verbood trad overigens pas in 1909 in werking! In de wintermaanden was er geen werk en werd er op de pof gekocht en dan komt de kerfstok in beeld die gebruikt werd om de gemaakte schulden bij het café te registreren. Natuurlijk nemen we een kijkje in de winkel met de vele vaak herkenbare voorwerpen uit voorbije tijden.

We stappen het treintje weer in en stoppen bij een van de oude, krappe veenhutten die opgetrokken waren uit hout, turf en pijpenstrootje, een grassoort. We kunnen ons niet voorstellen dat de benauwde ruimtes soms wel twaalf mensen herbergden waarbij de geit dan nog de grootste ruimte kreeg toebedeeld want die leverde immers een groot deel van het voedsel. De gids is een boeiend verteller en hij beschrijft hoe in barre winters de gaten in het dak gedicht werden met pijpenstrootje. De kinderen die er vlak onder sliepen wurmden in hun slaap met de voeten het gras naar boven zodat dit de volgende dag opnieuw aangebracht moest worden. Waterput

en w.c. waren buiten. In de hut schuifelen we door de nauw bemeten behuizing waar nog net plaats is voor de bedstee van de ouders.

Bij de volgende halte staan we op het buitenterrein geruime tijd stil bij de verschillende werktuigen die gebruikt werden voor het verwerken van het veen. De tijd schrijdt voort met de introductie van de persturfmachine en de lopende banden. Hiermee werd het veen geperst, vervolgens in stukken gehakt en te drogen gelegd. Dat laatste zinnetje klinkt zo eenvoudig maar onze gids weet ons ervan te doordringen welke aanslag deze werkzaamheden op de gezondheid van de arbeiders had. Elke dag opnieuw moesten de ruggen zich urenlang vele malen krommen en weer oprichten om de vijf kilo zware turfblokken op te tillen en op de lopende band te leggen. Geen wonder dat vaak de leeftijd van veertig jaar niet gehaald werd. Ook de vrouwen en kinderen hielpen mee. In het museum zagen we al een treffende foto van een jonge moeder met kind, nog hoopvol kijkend en enkele jaren later een portret van dezelfde vrouw uitgeblust door alle ontberingen.

We krijgen de gelegenheid om een oude Vriezenveense boerderij met de typerende houten beplanking te bekijken. De inrichting met de vele voorwerpen van vroeger roepen nostalgische gevoelens op. En onze gids is een gretig verteller en gaat ook daar uitgebreid op in.

Wanneer in de jaren vijftig de productie van olie en gas een hoge vlucht gaat nemen gaat de vruchtbare grond over in handen van de boeren. Verdere afgraving van het laatste stuk hoogveen wordt niet doorgezet en zo worden de Engbertsdijksvennen Natura 2000 gebied om dit laatste stuk zeldzaam hoogveen als een schitterend natuur- en wandelgebied te bewaren.

De cirkelroute van het treintje brengt ons weer bij het bezoekerscentrum en daar nemen we dankbaar afscheid van onze gidsen die een nog niet zo lang voorbij verleden voor ons zo indringend zichtbaar hebben gemaakt.

Had hij er wel goed aan gedaan
om deze wildernis
voor de mens te ontsluiten.
Hij had het land lief
omdat z'n leven begon te bloeien,
toen hij het aanschouwde.
Hij had het land lief
om zijn weemoed en z'n armoed
Hij had het lief
om de geheimen van z'n bodem,
de verzonken wereld
van planten, bomen en beesten
Hij had het land lief
om z'n wijde hemel.

Uit: De Winterkraaien. Aar van de Werfhorst.

Agnes Coomans

Nieuwe voorzitter Annelies Futselaar stelt zich voor

Op 18 april 2023 ben ik gekozen als voorzitter van afdeling Midden- en Zuid Twente. En natuurlijk voel ik me zeer vereerd. Ik kan me voorstellen dat u als lid van onze afdeling een beetje wilt weten wie die nieuwe voorzitter is. Daarom in deze nieuwsbrief een stukje over mijzelf.

De eerste 22 jaar van mijn leven heb ik in Zwolle gewoond. Mijn moeder zat in die tijd in het HV-bestuur van die afdeling. Het zit dus in de genen.

In 1974 ben ik verhuisd naar Enschede en begonnen te werken als kleuterleidster. Daar heb ik met veel plezier gewerkt tot het basisonderwijs werd ingevoerd. Waar ik bang voor was is gebeurd. Jonge kinderen konden zich niet meer voldoende in hun eigen tempo ontwikkelen en moesten aan steeds meer voorwaarden voldoen voordat zij naar groep 3 gingen. Om over allerlei toetsen maar niet te spreken.

Na een paar jaar heb ik met veel belangstelling de opleiding Humanistisch Onderwijsgevende gevolgd. Een tijdje heb ik basisschoolleerlingen kennis laten maken met de beginselen van het Humanisme.

Toen ik door omstandigheden weer in mijn eigen levensonderhoud moest voorzien, ben ik toch weer begonnen met werken in het basisonderwijs. Na wat omzwervingen en veel studeren heb ik mijn pensioen gehaald in het openbaar basisonderwijs.

Vanaf 2006 tot 2022 ben ik gemeenteraadslid geweest voor de SP. Geen makkelijke klus naast mijn baan in het onderwijs. Nu probeer ik als vrijwilliger bij de SP-hulpdienst mensen die problemen hebben met organisaties de weg naar een oplossing te wijzen of direct te helpen.

Mijn plan om na mijn pensionering en politieke loopbaan een rustig leventje te gaan leiden is niet uitgekomen. Intussen doe ik vrij veel werk op vrijwillige basis. Om te beginnen natuurlijk mijn voorzitterschap van onze afdeling. Namens het HV zit ik in de Raad voor Levensbeschouwing en Religies. Het doel van de Raad is een brug te leggen tussen de verschillende levensbeschouwelijke organisaties in Enschede. Een lastige klus. Corona heeft plannen die we hadden opgeschort, maar niet gestopt.

Verder besteed ik veel tijd in de ondersteuning van vluchtelingen. Als taalvrijwilliger op de luchthaven, maar ook op maatschappelijk gebied.

We kennen in Enschede een organisatie in het belang van kansengelijkheid; de Stichting Onderwijsbegeleiding. Leerlingen uit gezinnen met een laag inkomen kunnen begeleiding krijgen. Als Raadslid heb ik mij sterk gemaakt voor extra financiële middelen voor de stichting. Nu mag ik meedenken als bestuurslid.

Verder help ik regelmatig koken voor mensen met een laag inkomen in een wijkcentrum in Stadsdeel oost.

Sinds enige tijd ben ik ook bestuurslid van de Stichting Seniorenplatform. Vanuit dit platform willen wij bij de politiek aandacht vragen voor de ouderen in onze stad. Belangrijk denk ik nu ouderen meer een last dan een verrijking van onze maatschappij lijken te worden vanwege bezuinigingen. Maar het platform wil ook een informatieve rol spelen door het organiseren van bijeenkomsten. En als laatste mag ik deel uitmaken van de wijkbudgettencommissie van de wijk waar ik woon in Enschede. Een mooi gemeentelijk initiatief. De gemeente stelt ieder jaar een bedrag ter beschikking dat de verschillende commissies op aanvraag kunnen verdelen over groepen bewoners die een initiatief hebben met als doel de verbinding tussen bewoners.

“Waarom voorzitter van onze afdeling,” zult u zich na dit lange verhaal misschien afvragen. Natuurlijk in de eerste plaats omdat ik het HV belangrijk vind. Met name het respect voor iedereen ongeacht levensovertuiging, afkomst, diversiteit en eigen verantwoordelijkheid vind ik in deze tijd van polarisering belangrijke uitgangspunten. We hebben een geweldige activiteitencommissie die zich inzet om bijeenkomsten met verschillende thema's te organiseren. Hierover meer in deze nieuwsbrief.

Na dit lange verhaal hoop ik de komende tijd met veel leden persoonlijk kennis te maken. Als u niet in de gelegenheid bent bijeenkomsten te bezoeken kunnen we bij u thuis een afspraak maken als u wilt. Dus graag gauw tot ziens!

Vriendelijke groet,
Annelies Futselaar
Tel:0633733898

Er is nog plek bij onze Poëziewerkgroep

De groep komt eens per maand bij elkaar op de laatste donderdagmiddag van de maand om de beurt bij de leden thuis. Het is de bedoeling dat iedere deelnemer een gedicht meeneemt om te bespreken en daarvan een kopie maakt voor de anderen. Aan het eind van de middag gaan de deelnemers dan met een kleine bloemlezing gedichten naar huis.

Contact opnemen voor inlichtingen kan bij Agnes Coomans tel.074-8528559 emailadres agnes.coomans@ziggo.nl

De actieve ledendag.

Op 10 juni zijn Margriet Meijling en ik naar de “Actieve ledendag” in Utrecht geweest. Na een niet zo spoedig verlopende treinreis kwamen we wat te laat binnen. Toch hebben we nog een aantal “kennismakingswerkvormen” mee kunnen maken. De opening door Robbert Bodegraven, directeur van het HV, hebben we helaas gemist.

Daarna begonnen verschillende workshops. Met name de ronde over digitale techniek en AI was interessant. Het gezegde “mensen zoveel meningen” bleek terecht. Juist omdat er nog zoveel onzekerheid is over met name de consequenties is het lastig een mening te vormen. Maar luisteren naar elkaar is belangrijk om je eigen overwegingen te maken en je eigen opvattingen te onderzoeken en te toetsen. Gekozen was de werkvorm van het “moreel beraad” waarbij gepraat werd over een bepaalde stelling. Bij de door Margriet gevolgde workshop “laatste levensfase – Dialoogtafel” bleek dat de meeste deelnemers als vanzelfsprekend dat opvatten als praten over het laatste stuk van je leven en sterven. Maar voor een enkeling zou het gesprek moeten gaan over de fase na je werkzame leven.

Tijdens de lunch was er gelegenheid om het onderling nog eens over de verschillende thema’s te hebben en kennis te maken met leden van andere afdelingen.

De verschillende workshops kunnen mogelijk aanleiding zijn voor themabijeenkomsten binnen onze afdeling.

De dag werd afgesloten met een terugblik op de verschillende workshops en de mogelijkheid voor deelnemers het bestuur ideeën mee te geven.

De heen- zowel als de terugreis met veel stops, hebben ervoor gezorgd dat wij onze topografische kennis flink bijgespijkerd hebben.

Margriet en Annelies

Bericht van de aan het HV verwante organisatie Paperclip

Na de zomer organiseert Paperclip openbare interactieve lezingen met als thema; **Kiemkracht**.

We maken kennis met diverse (religieus)humanistische levenshoudingen. We luisteren, ontdekken en stellen er vragen over. Hoe kunnen ze je helpen bij jouw persoonlijke groei? Hoe dragen zij vanuit hun humanistisch ideaal bij aan medemenselijkheid?

De eerste sprekers zijn:

Zondag 8 oktober 2023 10.00 uur, Jos de Wit, over religieus humanisme

Dinsdag 21 november 2023 20.00 uur, Tijmen Sissing, over ecologisch humanisme

Dinsdag 9 januari 2024 20.00 uur, Enis Odaci, over islamitisch humanisme

Locatie: **Apgen Twickel, Dennenbosweg 94, 7556 CK Hengelo**

Wie zijn wij? Paperclip is een initiatief dat ontstaan is vanuit het Apostolische Genootschap, dat een plaats biedt voor religieus humanistische zingeving (www.apgen.nl). De leden willen een concrete bijdrage leveren aan een menswaardiger samenleving. We vinden het nodig om duurzaam te leven vanuit solidariteit en met compassie. Paperclip organiseert vanuit die waarden ontmoetingen voor verdieping en levenskunst.

Je bent van harte welkom! E-mailadres: paperclip@apgen.nl